

УДК 336.531.2:330.322.14

В.П. Ільчук, д-р екон. наук, професор

В.В. Мороз, аспірант

Чернігівський державний технологічний університет, м. Чернігів, Україна

ДЕРЖАВНА ПІДТРИМКА ФІНАНСОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗВИТКУ МАЛОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА У СФЕРІ ПОСЛУГ

Стаття присвячена дослідженню умов формування державної підтримки фінансового забезпечення розвитку малого підприємництва у сфері послуг.

Ключові слова: державна підтримка, мале підприємство, фінансове забезпечення, загальні принципи, специфічні принципи.

Статья посвящена исследованию условий формирования государственного финансового обеспечения развития малого предпринимательства в сфере услуг.

Ключевые слова: государственная поддержка, малое предприятие, финансовое обеспечение, общие принципы, специфические принципы.

To research the conditions of formation of government support of financial support for small business.

Key words: government support, small business, financial support, general principles, specific principles.

Постановка проблеми. Розвиток світової економіки свідчить, що мале підприємство відіграє важливу роль у структурі економіки розвинених країн. Зокрема, в європейських країнах, Сполучених Штатах Америки, Японії питома вага малих підприємств у виробництві внутрішнього валового продукту становить 50-60 %. Забезпечення необхідних умов розвитку малих підприємств в Україні потребує формування та розроблення механізмів використання фінансових джерел для їх ефективного функціонування та економічного зростання, які застосовуються в економічно розвинених країнах. Специфіка діяльності малого підприємництва обмежує використання суб'єктами малого підприємництва традиційних джерел фінансування: коштів комерційних банків, залучення фінансових ресурсів на фондових ринках.

Фінансове забезпечення розвитку малих підприємств в Україні, особливо в умовах економічної кризи, потребує подальшого дослідження. Необхідне ґрунтовне дослідження фінансового забезпечення розвитку малих підприємств за рахунок використання коштів державного бюджету.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Теорія і практика фінансового забезпечення розвитку суб'єктів господарювання знайшли своє відображення у працях українських науковців М.Т. Білухи, І.А. Бланка, К.О. Ващенко, В.Є. Воротіна, В.М. Гейця, Я.Д. Крупки, В.П. Кудряшова, Г.Г. Нама, П.С. Рогожина, В.Г. Федоренка, В.М. Федосова, В.Я. Шевчука. Дослідження проблем, пов'язаних з розвитком малого підприємництва, знайшло своє відображення у працях М.Д. Білик, Л.Д. Буряка, З.С. Варналія, А.К. Кінаха, О.О. Кохалика, Г.В. Козаченка, С.А. Мочерного.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Попри численні дослідження, все ще актуальною на сьогодні залишається проблема державної підтримки фінансового забезпечення розвитку малого підприємництва.

Мета статті. Метою цієї роботи є дослідження умов формування державної підтримки фінансового забезпечення розвитку малого підприємництва.

Виклад основного матеріалу. Державна підтримка підприємництва в Україні проводиться за двома напрямками: макроекономічному, реалізація якого базується на розробленні та впровадженні програм забезпечення державної підтримки підприємницької діяльності незалежно від сфери та масштабів їх діяльності, форм власності, галузевої підпорядкованості, та протекціоністському, в основі якого лежить розроблення та реалізація цільових програм підтримки тільки малого підприємництва [1].

Макроекономічний напрямок ґрунтується на формуванні політики підтримки підприємницької діяльності без виділення окремих об'єктів впливу. В межах реалізації цього напрямку органи державної влади повинні уникати будь-якої підтримки конкретних

галузей чи груп підприємств, а заходи по підтримці малого підприємництва повинні зводитись до створення оптимальних умов ведення бізнесу взагалі, незважаючи на масштаби його діяльності та чисельність зайнятих у ньому працівників.

Протекціоністський напрямок передбачає виділення малого підприємництва в окрему групу та створення для нього пільгових умов фінансово-господарської діяльності. Обґрунтовується це певними обставинами, головною серед яких є низька конкурентоспроможність суб'єктів малого підприємництва порівняно з великими підприємствами внаслідок незначних масштабів їх діяльності, та роллю малого підприємництва в структурі економіки країни.

Специфічні особливості фінансово-господарської діяльності суб'єктів малого підприємництва роблять неможливим ефективне фінансове забезпечення їх діяльності без організаційно-правової та фінансової-кредитної підтримки з боку держави.

Характеризуючи роль держави в підтримці малого підприємництва, необхідно виходити з того, що держава, з одного боку, повинна проводити активну політику підтримки малого підприємництва в галузі регуляторної діяльності, вдосконалення дозвільної системи, створення інфраструктури підтримки малого підприємництва, фінансового забезпечення його інвестиційної діяльності, з іншого, допомога держави повинна вписуватись у структуру фінансово-господарської діяльності малих підприємств, і не порушувати конкурентне середовище як малого підприємництва взагалі, так і окремих сфер його діяльності. Держава повинна бути одним із учасників у системі фінансового забезпечення розвитку малих підприємств, хоч із особливими повноваженнями, а її підтримка повинна спрямувати розвиток малого підприємництва в необхідне їх русло та створити конкурентне середовище в секторі малого підприємництва.

Фінансове забезпечення розвитку малих підприємств реалізується через розроблення та впровадження державних та регіональних програм підтримки малого підприємництва.

Розроблення економічно обґрунтованих та збалансованих регіональних програм фінансової підтримки малого підприємництва повинно базуватись на таких принципах (рис.):

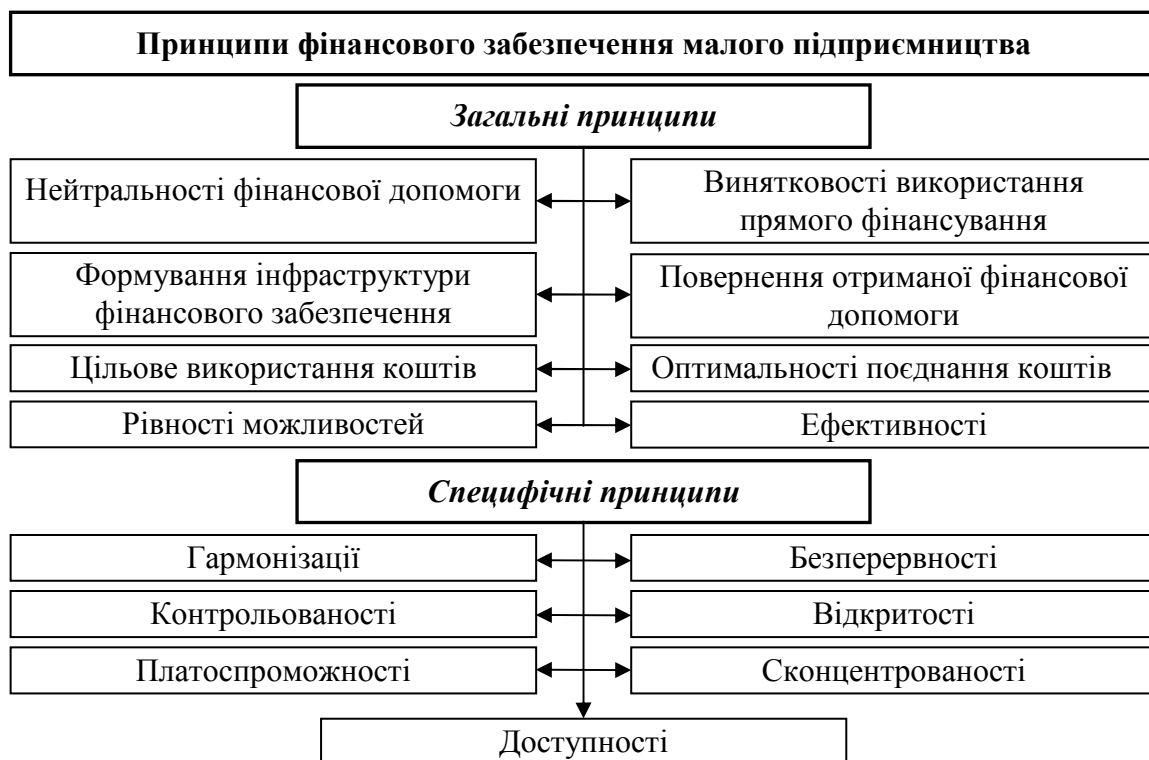

Рис. Базові принципи, що визначають ефективність фінансового забезпечення розвитку малих підприємств

1. Нейтральності фінансової допомоги – використання механізмів підтримки, які не руйнують конкурентне середовище в секторі малого підприємництва. Цей принцип може бути реалізованим через застосування непрямих методів фінансової підтримки.

Навіть в економічно розвинених країн держава за рахунок бюджетних коштів не може задовольнити потребу усіх суб'єктів малого підприємництва у фінансових ресурсах. Надаючи пряму фінансову допомогу окремим малим підприємствам, держава буде втручатись у конкурентне середовище і створювати нерівні умови їх фінансово-господарської діяльності.

2. Формування інфраструктури фінансового забезпечення інвестиційної діяльності малих підприємств, створення в ній конкурентного середовища – державну фінансову допомогу слід надавати опосередковано, через фінансово-кредитні установи, видом діяльності яких є надання фінансових послуг малим підприємствам. Сприяння діяльності суб'єктів інфраструктури направлене на фінансове забезпечення інвестиційної діяльності суб'єктів малого підприємництва, повинно проводитись за допомогою надання пільг та преференцій. Таким чином, буде стимулюватись залучення фінансових ресурсів у сектор малого підприємництва та створюватись мережа суб'єктів його фінансової підтримки. Водночас це буде оптимізувати процедуру надання фінансової допомоги без створення для цього додаткових державних структур, і буде досягнута неупереджена процедура відбору неефективних підприємств та мінімізовані ризики неповернення фінансової допомоги.

3. Цільового використання коштів – реалізація цього принципу на практиці означає вдосконалення форм і методів оперативного управління виробничою та фінансовою діяльністю підприємства.

4. Рівності можливостей – забезпечення рівних умов доступу суб'єктів малого підприємництва до джерел державної фінансової підтримки. Якщо буде прийнято рішення про надання суб'єктам малого підприємництва фінансової допомоги, держава повинна сконцентрувати виділені фінансові ресурси у вузькому сегменті ринку, на вирішення конкретної проблеми, яка буде визначена як головна. Однак доступ до фінансових ресурсів, виділених для вирішення цієї проблеми, повинні мати всі без винятку потенційні учасники. Масштаби цього сегмента будуть залежати від обсягів наявних у держави фінансових ресурсів. Наприклад, актуальним є питання розвитку сучасної побутової інфраструктури біля транспортних транснаціональних коридорів, які проходять через територію України. З цією метою необхідно стимулювати діяльність суб'єктів малого підприємництва, які будуть брати участь у вирішенні цієї проблеми, за рахунок надання їм фінансової допомоги. В умовах обмеженості фінансових ресурсів може бути прийнято рішення про державне фінансування тільки тих малих підприємств, які будуть працювати на окремій інвестиційно непривабливій ділянці. Якщо для вирішення цього завдання не буде вистачати коштів, то із всього набору елементів інфраструктури необхідно вибрати найбільш необхідні, і надавати фінансову допомогу саме в цьому напрямку. При цьому всі суб'єкти малого підприємництва, які бажають взяти участь у реалізації проекту, повинні мати можливість отримати фінансову допомогу.

5. Винятковості використання прямого фінансування – механізм прямого фінансування повинен бути, але використовуватись тільки для фінансування інноваційних проєктів, коли експертними комісіями буде доведено їх унікальність, перспективність та вагомість у розвиток науково-технічного прогресу.

6. Повернення отриманої фінансової допомоги – використання механізмів фінансового забезпечення інвестиційної діяльності малих підприємств на зворотній основі. Допомогою в такому разі буде: забезпечення можливості доступу до фінансових ресурсів; подовження термінів повернення фінансової допомоги; використання зручного для малих

підприємств графіка повернення позичених фінансових ресурсів та відсотків по них. Цей принцип буде стимулювати підвищення ефективності фінансово-господарської діяльності суб'єктів малого підприємництва, зменшення кількості збиткових підприємств, та підтримання конкурентного середовища в секторі малого підприємництва.

7. Оптимальності поєднання власних, кредитних та бюджетних коштів – його сутність полягає в тому, що державна фінансова допомога не повинна повністю забезпечувати фінансування проектів, в обов'язковому порядку частину коштів у реалізацію проекту повинен внести підприємець. Таким чином, зменшуються ризики нераціонального використання фінансової допомоги, та підвищується загальна ефективність реалізованих проектів. Цей принцип використовується під час надання фінансової допомоги суб'єктам малого підприємництва в економічно розвинених країнах.

8. Ефективності – полягає в ефективній допомозі малому підприємництву з боку держави.

9. Гармонізації – збалансоване використання фінансових ресурсів для забезпечення сталого розвитку малого підприємництва у сфері послуг.

10. Контрольованості – забезпечення контролю за всіма стадіями фінансування малого підприємництва, виявлення відхилень від запланованих показників та здійснення заходів щодо їх недопущення.

11. Платоспроможності – полягає у плануванні оптимального запасу грошових коштів, встановлення адекватних пропорцій між активами різного ступеня ліквідності та капіталом з різним терміном погашення, синхронності грошових потоків.

12. Безперервності – постійне залучення фінансових ресурсів та їх подальше ефективне використання для реалізації запланованих інвестиційних програм.

13. Відкритості – забезпечення проведення процедур надання державної підтримки на рівних умовах.

14. Сконцентрованості – полягає у спрямуванні фінансових ресурсів на найважливіші інноваційні проекти.

15. Доступності – полягає у забезпеченні фінансовими ресурсами малих підприємств на доступних умовах співпраці з державою.

Застосування цих принципів під час розроблення програм фінансового забезпечення розвитку малого підприємництва підвищить результативність фінансової допомоги та буде сприяти залученню в сектор малого підприємництва приватного капіталу.

Розроблення програм фінансової підтримки малих підприємств повинна складатись з мережі джерел фінансування з врахуванням особливостей їх фінансово-господарської діяльності. Тобто створення системи фінансової підтримки, при якій кожному малому підприємству залежно від стадії його життєвого циклу, галузі функціонування, напрямку використання коштів, участі в інноваційній діяльності, в наявності буде оптимальне джерело фінансування. З метою структуризації джерел фінансового забезпечення малого підприємництва, необхідно провести розмежування етапів розвитку та видів діяльності, які впливають на фінансове забезпечення малих підприємств:

- фінансове забезпечення започаткування новостворених малих підприємств;
- фінансове забезпечення діяльності діючих малих підприємств;
- фінансове забезпечення розвитку малих підприємств.

Під час оцінювання перспективності використання джерел фінансових ресурсів для забезпечення розвитку суб'єктів малого підприємництва необхідно враховувати такі якісні характеристики:

- стабільність надходження коштів впродовж реалізації інвестиційних проектів;
- терміни використання коштів у фінансово-господарську діяльність суб'єктів господарювання та в їх розвиток;
- вартість залучення та використання коштів.

Розвиток малого підприємництва в Україні проходить в умовах трансформативної економіки та обмежених фінансових ресурсів, тому найбільш ефективними механізмами фінансового розвитку малих підприємств будуть такі, які відповідають трьом основним критеріям:

- при мінімальних витратах бюджетних коштів дають максимальний мультиплікативний ефект розширення діяльності малих підприємств, тобто сприяють залученню в сектор малого підприємництва приватного капіталу;
- сприяють розвитку в секторі малого підприємництва конкурентного середовища, тобто створюють умови рівних можливостей доступу до фінансових ресурсів;
- є для суб'єктів малого підприємництва простими та доступними у використанні.

Фінансування інвестицій у створення нових малих підприємств пов'язано з підвищеними можливостями втрати капіталу, тому необхідно застосовувати інструменти, які мінімізують такі ризики. До них слід віднести лізинг, у тому числі лізинг приміщень; використання гарантійних схем; поєднання фінансування інвестиційних проектів за рахунок бюджетних коштів та коштів малих підприємств, яке забезпечить диверсифікацію ризиків; як виняток – пряме фінансування на зворотній основі через фонди підтримки підприємництва перспективних, наукоємних, інноваційних підприємств.

Фінансове забезпечення діяльності малих підприємств проводиться комерційними банками, кредитними спілками, фондами підтримки підприємництва та фондами взаємного кредитування. Оскільки ризики кредитування малих підприємств комерційними банками вищі порівняно з іншими суб'єктами господарювання, що викликає підвищення відсоткових ставок за кредитами, чи відмову в наданні кредиту, необхідно використовувати гарантійні схеми або компенсацію відсоткових ставок за кредитами на зворотній основі.

Фінансування інноваційної діяльності повинно проводитись з використанням венчурного фінансування, коштів Фонду підтримки підприємництва або створенням спеціального інноваційного банку.

На основі запропонованих принципів, враховуючи стан розвитку малого підприємництва в Україні, розроблення програмних заходів фінансового забезпечення малих підприємств необхідно спрямувати на:

- формування умов для створення малих підприємств всіх видів та галузей діяльності економічної діяльності;
- стимулювання інвестиційної діяльності малих підприємств, які займаються інноваційною діяльністю.

Висновки і пропозиції. На основі проведеного дослідження можна зробити висновки:

1. Державна підтримка фінансового забезпечення розвитку малих підприємств повинна відповідати трьом критеріям:

- сприяти залученню в сектор малого підприємництва максимальної кількості коштів приватних інвесторів;
- забезпечувати рівні умови доступу суб'єктів малого підприємництва до фінансових ресурсів;
- бути простою та доступною у використанні.

2. У фінансовому забезпеченні розвитку малих підприємств необхідно зосередити увагу на впровадженні механізмів, які мінімізують ризики втрати інвестованого капіталу. До них слід віднести лізинг, у тому числі лізинг приміщень; використання гарантійних схем; поєднання фінансування інвестиційних проектів за рахунок бюджетних коштів та коштів малих підприємств, яке забезпечить диверсифікацію ризиків; як виняток – пряме фінансування на зворотній основі через фонди підтримки підприємництва перспективних, наукоємних, інноваційних підприємств.

Список використаних джерел

1. *Аніщенко І. В.* Оцінка ефективності реалізації та фінансового забезпечення програм розвитку малого бізнесу в регіоні / І. В. Аніщенко // *Финансовые рынки и ценные бумаги.* – 2005. – № 23. – С. 8-14.
2. *Бланк И. А.* Управление инвестициями предприятия / И. А. Бланк. – К. : Ника–Центр, Эльга, 2003. – 480 с.
3. *Варналій З. С.* Мале підприємництво: основи теорії і практики / З. С. Варналій – К. : Знання, КОО, 2001. – 277 с.
4. *Даниленко А. А.* Тенденції і перспективи прямого інвестування у промисловість України / А. А. Даниленко // *Фінанси України.* – 2000. – № 8. – С. 50-55.
5. *Письмак В. П.* Региональные аспекты специального режима инвестирования: теория и практика, проблемы и решения / В. П. Письмак. – Донецк : Донеччина, 2000. – 256 с.